

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

ν' αποχτήσει ἡ φωνή του περισσότερη εὐλυγισία, περισσότερες ἁρμονικὲς διαβαθμίσεις· γιὰ τὴν ὥρα ἀνεβαίνει πολὺ ἀπότομα ἀπὸ τὶς μπάσες νύτες στὶς ψηλές, καὶ ἔτσι προξενεῖ κάποτε τὴν ἐντύπωση ὅτι κραυγάζει.

Δυὸ ἠθοποιοὶ συνέλαβαν κι' ἀπέδωσαν τὴν πνευματικότητα τοῦ ἔργου: ὁ κ. Νέξερ καὶ ἡ κ. Τ. Νικηφοράκη. Ὁ κ. Νέξερ εἶχε ἀπολυτρωθεῖ ἀπὸ τὶς σχηματοποιήσεις, τὶς μονοτονίες καὶ τὶς γυκολίες στὶς ὁποῖες ἔρεπε τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ εἶδει καὶ πάλι ὅτι εἶναι ἠθοποιὸς ἄριστος, ἐντελῶς πρώτης σειρᾶς. Μετέδωσε μὲ λιτότητα, ἐκφραστικὰ μέσα, ὅλη τὴ λεπτή καὶ βαθιὰ συγκίνηση μὲ τὴν ὁποία εἶναι ἐμποτισμένος ὁ ρόλος του.

Ἡ κ. Νικηφοράκη κατόρθωσε κάτι τὸ δυσκολώτατο· ζωντάνευσε μιὰ πρόστυχη γυναῖκα χωρὶς νὰ καταφύγει σὲ καμμιά ἐξωτερικὴ χυδαιότητα. Μᾶς ἄφησε τοῦναντίον νὰ διακρίνουμε ὅτι κι' αὐτὴ ἡ ἐκλυτὴ γυναῖκα κυνηγᾷ καὶ προκαλεῖ τοὺς ἄνδρες· ὄχι τόσο ἀπὸ ἀδιαντροπιά, ὅσο γιὰ τὴν θέλει καὶ κείνη νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν τυραννία τῆς μοναξιάς. Ἀπὸ τὸ χορὸ τῶν ἀντρῶν πού κράτησε εὐπρόσωπα—τίποτα περισσότερο—τὸ μέρος του, ξεχώρισαν δυὸ ἠθοποιοί· ἕνας πρὸς τὰ πάνω, ἕνας πρὸς τὰ κάτω. Ὁ κ. Βαφιάς ἐρμήνευσε δημιουργικὰ τὸ μικρὸ του ρόλο· εἶναι ἕνας νέος ἠθοποιὸς πού ἔχει κι' ὅλας ἐκτυπὴ προσωπικότητα. Ὁ κ. Ἄλ. Πέτσος ἔπαιξε μ' ἕναν σχεδὸν ἀπαράδεκτο ἐρασιτεχνικὸ τρόπο.

Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Σπηλιωτόπουλου ἱκανοποίησε χωρὶς καμμιά ἐπιφύλαξη. Τὸ ἴδιο ἄριστες εἶσαν καὶ οἱ σκηνογραφίες τοῦ κ. Σπ. Βασιλείου. Ἰδιαίτερα μοῦ ἄρεσε τὸ σκηνικὸ τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας εἰκόνας. Ἐνῶ δὲν τὸ φώρτωσε καμμιά περιττή, ἐπιφανειακὴ διακόσμηση, ἐνῶ εἶταν σχεδὸν στεγνὴ, τοποθέτησε τὸ ἔργο μέσα στὸν ὄριζόντά του, τὸν ὁποῖο συνολικὰ κάπως στένεψε ἡ ἐρμηνεία.

* * *

Ἡ «Πέγκκαρδούλα μου», ἡ κωμωδία τοῦ Τ. Χ. Μάννερς ὁ ὁποῖος τὴν ἔγραψε στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, πού ἀνέβασε ὁ θίασος Μουσούρη εἶναι στὶς δύο πρώτες πράξεις—ὑστερα καταλήγει σ' ἕνα ἐπίπλαστο happy end—ἕνα κομποτέχημα. Περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ γνώριμο μοτίβο τῆς σάτυρας τοῦ ἀγγλικοῦ πουρλίτανισμοῦ· τὸ μοτίβο ὁμοῦς αὐτὸ τὸ ἀναπτύσσει μ' ἕναν τρόπο ἰδιότυπο, χωρὶς καμμιά κακία κι' ὀργή, ἐξυπνα, ἀνάλαφρα, παιχιδιάρικα. Τὰ θελχτικὰ μικροευρήματα ἀφθονοῦν, κι' ἀδιάκοπα σπινθηρίζουν. Ἡ χάρη ἐξουδετερώνει τὴν κάποια ρηχότητα καὶ γλυκερότητα.

Ὁ παιχιδιάρικος τόνος ἀποδόθηκε ἀπ' ὄλους τοὺς ἠθοποιούς, ἀκόμα κι' ἀπὸ κείνους πού δὲν ἱκανοποίησαν ἀπόλυτα, γιὰτὶ μόνο κράτησαν τὸ μέρος τους. Δημιουργικότερα ἔπαιξαν ὁ κ. Κ. Μουσούρης πού εἶχε καὶ ἐξαιρετὰ διδάξει τὸ ἔργο, καὶ εἶναι ὁ δεύτερος ἠθοποιὸς—ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Μ. Μυράτ—πού ἀναδείχτηκε φέτος καὶ σὰν σκηνοθέτης ἡ κ. Ἀθηνᾶ Μιχαηλίδου πού εἶχε ὅλη τὴν εὐγένεια, ὄχι ὁμοῦς κι' ὅλη τὴν ἐπιβολή, τῆς γερασμένης μεγάλης κυρίας, ὁ κ. Γ. Δάνης πού εἶναι ἕνας νέος ἠθοποιὸς μὲ

ἐξαιρετικὸ ταμπεραμπέντο, καὶ πού ἀσφαλῶς θὰ διακριθεῖ ἅμα, καὶ ἂν, ἀποβάλλει μερικὲς κακὲς συνήθειες, μερικὲς εὐχέρειες, πού ἔφερε μαζί του ἀπὸ τὴν φοίτησή του στὴν ἐπιθεώρηση, ὁ κ. Σ. Ζενίδης πού παρουσίασε ἕναν ἀγγλο butler ἔτσι stylé ὅπως σπάνια ἔχει ἐμφανισθεῖ σ' ἑλληνικὴ σκηνή. Ἄν ὁμοῦς ἡ παράσταση μᾶς ἔθελε ἀδιάλειπτα μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι διαχύνεται μέσα μας ἕνα μαγικὸ φίλτρο, αὐτὸ ὀφείλεται προπάντων στὴν κ. Ἑλλη Λαμπέτη· ξαναπαρουσιάσθηκε ὕστερα ἀπὸ λίγων μηνῶν ἀπουσία ἀπὸ τὴ σκηνὴ καταπληχτικὰ ἐξελιγμένη κι' ἀνανεωμένη· στὴ μοναδικὴ τῆς χάρη κι' ἀνεση πού τὶς διατηρεῖ ἀμείωτες ἔχει προσθέσει ἕνα λεπτότατο ἀλλὰ καὶ φωσφορητὸ στραφτάρωμα, μιᾶς ἄριστης ποιότητος τσαχπινιάς.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: «Αἰχμαλώτοι», μυθιστόρημα.—Δημήτρη Γιάκου: «Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, ὁ ποιητής, ὁ πεζογράφος, ὁ κριτικός».

«Πασκίζω σὲ τοῦτα τὰ χαρτιά νὰ συμμαζώξω τὶς σκόρπιες θύμησης τὶς παλιές», θὰ μᾶς πεῖ ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, μὲ τὴ βαθειὰ ἀνάγκη ἐξομολόγησης πού τὸν βασανίζει. Ἀδιάφορο, ἂν οἱ θύμησης αὐτὲς πρόκειται νὰ τροποποιηθοῦν, νὰ μεταπλαστοῦν, γιὰ νὰ μᾶς εἶναι ἀδύνατο πιά νὰ ξεχωρίσουμε ποιὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα πού θὰ κινηθοῦν μέσα στὴν ἀφήγησή του εἶναι παρμένα ἀπ' τὴν πραγματικὴ ζωὴ καὶ ποιὰ εἶναι δημιουργήματα τῆς φαντασίας. Ὡστόσο, οἱ ἀμφιβολίες μας αὐτὲς θὰ περιορισθοῦν μόνο σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἐξωτερικὸ βίωμα, τὸ φλοιό. Ὁ πυρήνας θὰ μείνει ὁ ἴδιος.

Ὅταν, πρὶν λίγον καιρό, διετύπωνα ἐδῶ μιὰ γνώμη σχετικὰ μὲ τὸ νόημα τῆς ἐσωτερικῆς ἀγωνίας τοῦ κ. Ι.Μ.Π. ἐξ ἀφορμῆς ἑνὸς βιβλίου του ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, δὲ φανταζόμουν ὅτι τόσο γρήγορα θάρχόταν ἕνα καινούργιο βιβλίο του, μυθιστόρημα τοῦτο, νὰ τὶς ἐπιβεβαιώσει. Πρόθεση τοῦ συγγραφέα εἶταν βέβαια τώρα νὰ μᾶς ὀδηγήσει πάλι πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ἀπὸ ἕναν διαφορετικὸ δρόμο. Γιὰτὶ καθὼς κινεῖται, μὲ τὸ ἴδιο πάντοτε ἄγχος, μέσα στὰ πιὸ διαφορετικὰ εἶδη τοῦ λόγου, εἶναι φανερό πῶς ἄλλο δὲ γυρεύει παρὰ ν' ἀποδεσμεύεται καθέ φορά ἀπὸ τὰ καθήκοντα πού τὸ κάθε εἶδος τοῦ ἐπιβάλλει, γιὰ νὰ ἐπωμισθεῖ καινούργια. Ἡ χρησιμοποίηση διαφορετικῶν μορφῶν τέχνης γιὰ τὴν ἔκφραση ἑνὸς καὶ τοῦ ἴδιου πράγματος, θὰ τοῦ ἔδινε ἴσως τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀλλαγῆς τοῦ ἴδιου τοῦ ψυχικοῦ του κλίματος. Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι, καθὼς διάβαζα τοὺς «Αἰχμαλώτους» του, ὅπου ὁ ἀφηγητὴς ταυτίζεται τόσο μὲ τὸν συγγραφέα ὥστε νὰ προβάλλει ἅμεσα τὸν προσωπικὸ του στοχασμό, ἀνατρίχιασα ἐγγίζοντας τὸ ἴδιο βάθος τῆς «ἀγωνίας» του. Γιὰτὶ τὴν ἀποδέσμευση αὐτὴ πού ἐπιδιώκει, οὐσιαστικὰ δὲν ὑπάρχει

τρόπος να την πραγματοποιήσει. Μένει πάντα «αίχμαλωτος» του έαυτού του, της μοίρας του. Μέσα σ' αυτό το μυθιστόρημα ξετυλίγεται με μιὰ θαυμαστή αφηγηματική θερμότητα μιὰ πολύπλευρη οικογενειακή τραγωδία, που το τελευταίο της μέρος πέφτει μέσα στον πόλεμο και την κατοχή. Μας δίνεται ή ευκαιρία να ρηθούμε σ' επαφή με ανθρώπους (έκείνη ή Θειά-Αννίκα, λόγου χάρη, είναι ένας τύπος που έχει συλλληφθεί με μοναδική δύναμη), σ' επαφή με γεγονότα ιστορικά που δεν έγιναν ακόμη θρύλος. Τα ξαναζούμε μ' ενάργεια και συγκίνηση, καθώς μιὰ φλογερή εύλωττία μας τα ξαναφέρει κοντά μας. Σύγχρονα όμως αισθανόμαστε πως ο συγγραφέας παραμένει δέσιμος στην εξομολογητική του φύση, που ή φυσική της έκφραση μπορεί να είναι τὰ δοκίμια ή ταξιδιωτική έντύπωση, τὸ ποίημα. Πως με την προσπάθειά του να ξεπεράσει τὴ φύση του, να εκφρασθεί με μορφές τέχνης που προϋποθέτουν μιὰν αντικειμενική σύλληψη τῆς ζωῆς, δὲν κατορθώνει ἄλλο παρά να επιτείνει τὴν ἀγωνία του.

Ἀνατορικήζω—ας μου επιτραπεί να χρησιμοποιήσω ξανά αὐτή τὴ λέξη—ὅταν σκέφτομαι τὴ μοίρα του καλλιτέχνη, που παραδίνεται σὴ χίμαιρα, γιατί δὲν έχει ἀρκετὴ δύναμη να δαμάσει τὴν ἴδια τὴ ζωῆ. Ὁ κ. Ι.Μ.Π. τοποθετεῖ πλάι στον ἀμλετικό, τὸν συνεσταλμένο, τὸν ὀνειροπόλο ἀφηγητή, τὸν ἀδελφό του Ἀντρέα, τὸν δραστήριο, τὸν πραγματοποιιό, με τὸν ἴδιο τρόπο που ὁ Καζαντζάκης χρειάστηκε τὸν Ἀλέξη Ζορμπά, γιὰ να ζωντανέψει τὸν ἄνθρωπο, που ὁ ἴδιος θὰ ἐπιθυμοῦσε να εἶναι. «Ἴμουν ἕνα ἀπὸ κείνα τὰ δυστυχισμένα παιδιὰ, θὰ μὰς πεί ὁ κ. Ι.Μ.Π., που δὲν εἶχανε παίξει, που δὲν ἀγαποῦσαν τὶς τρέλλες». Ἡ συσσώρευση τῆς ἐκρηκτικῆς ὕλης γίνεται ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή μέσα σὴν παιδικὴ ψυχῆ. «Εἶμ' ἕνας αἰώνια διψασμένος ἐραστὴς τῆς ζωῆς, θὰ συμπεράνει, ἕνας ἐραστὴς που βρίσκεται πάντα μετέωρος, με τὸ στόμ' ἀνοιχτό, με τὸ κορμὶ μουδιασμένο. Εἶμαι βέβαιος πως κανένας στοχασμὸς δὲν ἔχει ἀξία ἂν δὲν τὸ μπορέσει να ξεκινήσει ἀπὸ τὴ μήτρα τὴν καφετῆ τῆς ζωῆς κι' ἂν δὲν μετουσιωθεῖ σὲ ζωῆ. Κι' ὡστόσο, πάντα στόχαζομαι με σχήματα που δὲ βρίσκονται σὲ καμιὰν ἀνταπόκριση με τὴν ζωῆ και τὴν ἀληθινὴ τῆς οὐσίας». Μέσα σὶς γραμμὲς αὐτές, ὅπου θὰ συναντήσουμε γιὰ πολλοστὴ φορά, τὸν αὐτοαναλυόμενο και αὐτοαποκαλυπτόμενο συγγραφέα, θὰ διακρίνουμε και τὸ θεμελιακὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξῆς του, που δὲν εἶναι να μετουσιώσει τὴ ζωῆ σὲ τέχνη, ἀλλὰ να ἱκανοποιήσει μέσον τῆς τέχνης τὸν ἀνικανοποίητον πόθο του γιὰ τὴ ζωῆ. Περιπίπτω ἐνὸς στοχαστῆ ὅπως ὁ Νίτσε, ὄχι ἐνὸς πεζογράφου ὅπως ὁ Τολστόη. Μέσ' ἀπὸ τὰ δάχτυλα του στοχαστῆ-καλλιτέχνη ξεφεύγει ἀδιάκοπα τὸ μυστικὸ τῆς μετουσίωσης αὐτῆς, καθώς εἶναι βιαστικὸς να μιλήσει γιὰ τὰ προβλήματα του κι' ὄχι να δώσει μορφὴ πλαστικὴ σὴν ἀχνίζουσα ζύμη τῶν παρατηρήσεών του και τῶν βιωμάτων του. Δὲν εἶναι, ἄλλωστε, ἀρκετὰ ἐνδεικτικὸ ὅτι ὁ συγγραφέας μας μιλάει γιὰ «μετουσίωση στοχασμοῦ»; Λίγα εἶναι, πράγματι,

τὰ κείμενα που ἔχουμε, τόσο ζεστὰ σὲ σύλληψη και ἀπόδοση ἀποχρώσεων του βάθους, ὅσο τὰ περισσότερα κείμενα του κ. Ι.Μ.Π. (σὲ ὅποιον εἶδος λόγου κι' ἂν ἀνήκουν) που κατέχει τὸ μαγικὸ δῶρο να πλαταίνει τὰ ἀτομικά του προβλήματα και να τὰ προεκτείνει μέσα σὴ συνειδησή μας, μέσα σὴ μυστικὴ μας ζωῆ. Τί σημαίνει ἂν βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἐποχῆ, που ἄλλα τρομαχτικότερα προβλήματα, τῆς μαζικῆς ζωῆς, συνταράζουν τὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρη, με προοπτικὲς καταστροφῶν, που μόλις μπορεί να συλλάβει ἡ φτωχὴ μας φαντασία, αὐτὴ ἡ «δίψα γιὰ τὴ δίψα», που ἀποτελεῖ τὸ ἔμβλημά του, εἶναι ἐπίσης μιὰ πραγματικότητα, πάρα πολὺ καφετῆ, γιὰ να μὴ μπορούμε να τὴν παραμερίσουμε, και μέσα σὶς πιὸ δύσκολες περιστάσεις τῆς ζωῆς. Γιὰ ὅσους κατέχονται ἀπ' αὐτὴν, ἡ φωνὴ του κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο γίνεται ἀναγκαία, με τὶς δραματικὲς τῆς κορυφῶσεις και τὰ μουσικά τῆς κρεσέντα, γιατί ἐκφράζει τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπαρξῆς τους.

* * *

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς που βρίσκονται πολὺ κοντά του εἶναι κι' ὁ κ. Δημήτρης Γιάκος. «Ὅλο τὸ ἔργο του κ. Ι.Μ.Π., θὰ μὰς πεί, δὲν εἶναι παρά μιὰ ἀνάλωση πονεμένης καρδιάς, μιὰ ἀγιασμένη σπατάλη ἀνήσυχης ψυχῆς, μιὰ βαρύντιμη και χωρὶς φειδῶ προσφορὰ ἀνειρήνευτου και ὀξύτατου στοχασμοῦ». Φτάνει σ' αὐτὰς μας, μέσ' ἀπὸ τὴ φράση του, ὁ ἦχος τῆς φωνῆς του ἴδιου του κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου. Ἐπηρεάστηκε ἀπ' αὐτὸν τόσο ἄμεσα, ὥστε να του ξεφύγει τὸ θέμα του, που εἶναι προφανῶς—ὁ ἴδιος ὁ τίτλος τὸ προδίδει—ἡ τοποθέτηση του κ. Ι.Μ.Π. μέσα σὴν πνευματικὴ μας ζωῆ. Τὸ εἶδε τὸ θέμα του ὄχι σὰν κριτικὸς, ἀλλὰ σὰν προσκνητῆς, ἐκ τῶν ἔνδον. Ἐτσι, ἡ μελέτη του, παρά τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα σημαντικώτατο βοήθημα γιὰ μιὰ γνωριμία με τὸ ἔργο του κ. Ι.Μ.Π., ἀπομένει, ὅπως τὴν εἶδε κι' ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας τῆς, περισσότερο μιὰ «ἀντιπροσφορὰ» καρδιάς, παρά ἕνα ἰπεύθυνο κριτικὸ κείμενο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ Κ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Σὲ ὄλο τὸν Ἀθηναϊκὸ Τύπο κριτικὰ ἄρθρα και σημειώματα γιὰ τὸ ἔργο και τὴ ζωῆ τοῦ Γρηγορίου Ξενοπούλου, γραμμένα με ἀληθινὴ ἐκτίμηση γιὰ τὴ μεγάλη προσφορὰ του σὸν πεζόμας λόγο, σὸ θέατρο, σὴν κριτικὴ, σὴν παιδικὴ μας λογοτεχνία. Θὰ περιοριστοῦμε να ἀναφέρουμε τὰ οὐσιαστικότερα, με τὴ σειρά που δημοσιεύτηκαν: τῶν κ.κ. Ἡλία Βενέζη, Πέτρου Χορη, Κλ. Παράσχου, Σπύρου Μελά και Νέστ. Π. Μάτσα σὸ «Βῆμα», σὴν «Ἐλευθερία», σὴν «Καθημερινὴ», σὴν «Ἐστία» και σὸν «Ἐθνικὸ Κήρυκα» τῆς 16ης Ἰανουαρίου τῶν κ.κ. Κ. Βάρναλη, Π. Παλαιολογοῦ, Γερ. Ἀννίνου, Βασ. Ἡλιάδη, Ἀγγέλου Τερζάκη και τῆς δ. Μαρίας Ἀμαριώτου σὸν «Προοδευτικὸ Φιλελευθερο», σὸ «Βῆμα», σὸν «Ἐθνικὸ Κήρυκα» και σὸ «Νέα» τῆς 17ης Ἰανουαρίου τῶν κ.κ. Κ. Θ. Δημαρθ, Βάσου Βαρίκα και Μάν. Σκουλούδη σὸ «Βῆμα», σὸ «Νέα» και σὸν «Προοδευτικὸ Φιλελευθερο» τῆς 19ης Ἰα-